

МИССИЯ БАЙНАЛМИЛАЛИИ НОЗИРОНИ ИНТИХОБОТ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Интихоботи парлумонӣ, 1-уми марти соли 2015

ИЗҲОРОТИ МУШОҲИДАҶО ВА ХУЛОСАҶОИ АВВАЛИН

Душанбе, 2 марти соли 2015 – Изҳороти мушоҳида ва хулосаҳои аввалин ин натиҷаи кори фаъолият ва кӯшишҳои муштараки Дафтари САҶА оид ба Институтҳои Демократӣ ва Ҳуқуқи Башар (САҶА/ДИДХБ), Ассамблеяи Парлумонии САҶА (АП САҶА) ва Парлумони Аврупо (ПА) мебошад.

Мариетта Тидей (Италия) аз ҷониби Роҳбари амалкунандаи САҶА ба ҳайси Ҷамоҳангсози махсус ва роҳбари миссияи кӯтоҳмуддати назоратии САҶА таъин гардидааст. Гейр Беккеволд (Норвегия) роҳбарии ҳайати АП САҶА ва Норберт Неусер (Олмон) роҳбарии ҳайати ПА-ро ба ўҳда дошт. Миклош Ҳарастӣ (Маҷористон) роҳбарии Миссияи САҶА/ДИДХБ оид ба назорати интихобот (МНИ)-ро ба ўҳда дорад. МНИ САҶА/ДИДХБ кори худро аз 20 январ оғоз кард.

Баҳодихӣ бо мақсади муайян намудани мутобиқати интихобот вобаста ба ўҳдадорихои САҶА, дигар ўҳдадорихою меъёрҳои байналмилалӣ оиди интихоботҳои демократӣ ва қонунгузориҳои миллӣ гузаронида шуд. Изҳороти мазкур оид ба мушоҳида ва хулосаҳои аввалин қабл аз тамоми шудани раванди интихобот манзур гардидааст. Арзёбии ниҳии интихобот қисман аз ба итмом расидани дигар марҳилаҳои раванди интихобот, аз ҷумла ҷамъбасти ва эълони натиҷаҳо, инчунин баррасии арзу шикоятҳои, ки эҳтимол баъд аз рӯзи интихобот ба миён меоянд, вобастагӣ дорад. САҶА/ДИДХБ гузориши муқаммалӣ ниҳиро, бо назардошти тавсияҳо ҷиҳати беҳбудӣ, тақрибан ҳашт ҳафта пас аз ба анҷом расидани раванди интихобот ба нашр мерасонад. АП САҶА гузориши худро дар ҷаласае, ки санаи 27 апрели соли 2015 ба нақша гирифта шудааст, манзури Бюрои худ мегардонад. ПА бошад гузоришашро дар ҷаласаи ояндаи Кумитаи худ оид ба масоили хориҷӣ пешкаш менамояд.

ХУЛОСАҶОИ АВВАЛИН

Баъзе аз рақибон алтернативаҳои сиёсиро пешниҳод намуданд, агарчӣ интихоботи парлумонии 1 март дар фазои маҳдуди сиёсӣ барпо шуда бошад ҳам, аммо барои номзадон майдони баробари рақобатпазирро фароҳам наовард. Гарчанде, ки ҳукумат аз майли барпо намудани интихоботҳои демократии хеш баён намуда ва баъзе аз беҳбудихоро ба қонунгузориҳои интихобот ворид карда бошад ҳам, ҳанӯз ҳам маҳдудият дар робита ба ҳуқуқи рақобат намудан, озодии баён ва ҷамъомад ва дастрасӣ ба васоити хабарӣ имконияти интихоби озод ва воқифонаро маҳдуд намуд. Мудирияти интихобот ба тарзи беғаразона ба роҳ монда нашуд. Сарфи назар аз он, ки рӯзи интихобот тинҷу ором буд, камбудиву норасоии гуногун ба мушоҳида расиданд, аз он ҷумла овоздиҳии якҷанд нафара ва қатъкунии муштараки бюллетенҳо. Зоҳир намудани беаҳамиятӣ ҳангоми ҳисобкунии бюллетенҳо маънои онро дорад, ки таъмини қафолат дар робита ба ҳисобу китоби ростқавлонаи бюллетенҳо, ки яке аз ки талаботҳои САҶА мебошад, ба иҷро расида нашуд.

Новобаста аз ҷой доштани интихоби ками сиёсӣ, ташвиқоти интихоботӣ дар муҳити назоратшаванда қарор гирифт, ки тартибу қоидаҳои ҷойдошта имкониятҳои номзадҳоро барои гузаронидани ташвиқот маҳдуд карданд. Дар рафти ташвиқоти интихоботӣ тафовут байни Ҳизби ҳокими Ҳалқӣ-Демократии Тоҷикистон ва ҳукумат хеле норавшан буд, ки ин хилофи

ӯҳдадорҳои САҲА мебошад. МНИ САҲА/ДИДҲБ гузоришҳои эътимоднокеро оид ба ҷой доштани даъво ва монеаҳо нисбати баъзе хизмҳои муҳолиф, инчунин фишори сиёсӣ нисбати овоздиҳандагон қабул кард. Чунин даъвоҳо қобилияти овоздиҳандагонро ба овоздиҳии “озод аз таъқиби қасдгирӣ”, ки тибқи талаботи Санади Копенхаген 1990 мебошад, нигарониро ба миён овард.

Фарогирии нобаробари масоили сиёсӣ аз ҷониби васоити ахбори оммаи давлатӣ ва набудани баҳси пурмазмунӣ сиёсӣ ба кадрӣ назаррас имконияти овоздиҳандагонро барои интиҳоби воқифона маҳдуд сохт. Ҳаҷми вақти эфири ройгон барои хизмҳо ва номзадон зиёд карда шуд, вале он вақти иттилоотӣ аз рӯзи интиҳобот хеле барвақт дода шуд. Берун аз доираи эфири ройгон, васоити ахбори оммаи давлатӣ – ягона васоити ахборе, ки тамоми кишварро фарогир аст – аз ташвиқоти муҳорибон гузоришҳо надода, диққати зиёдро ба мақомотҳои давлатӣ ҷудо намуданд. Таҳқир намудани президент ҳамчун ҷиноят боқӣ монда, худқсезура миёни рӯзноманигорон ҷой дорад.

Тағйири иловаҳо ба Қонун «Дар бораи интиҳоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Қонун дар бораи интиҳобот) дар соли 2014 як қатор тавсияҳои тӯлонии САҲА/ДИДҲБ-ро пайгирӣ намуданд, аммо ислоҳоти бештаре ҷиҳати мутобиқу наздик сохтани қонунгузорӣ ба ӯҳдадорҳои САҲА ва дигар меъёрҳои байналмиллалӣ вобаста ба интиҳоботи демократӣ зарур доништа мешаванд. Чаҳорҷӯбаи қонунгузорӣ принципҳои муҳими интиҳоботиро дар бар мегирад, вале раванди интиҳоботро пурра ба танзим надароварда, дар ҷабҳаҳои алоҳидаи он норавшанӣ вучуд дорад. Қонун дар аксари мавридҳо махсусан ба тавре маънидод карда мешуд, ки он озодии баён, ҳуқуқи муттаҳид шудан ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоотро маҳдуд менамуд.

Интиҳобот дар доираи мӯҳлатҳои муқарраркардаи қонун баргузор гардид. Ҷаласаҳои Комиссияи марказии интиҳобот ва райъпурсӣ (КМИР) барои нозирон ва васоити ахбори омма кушода буданд. Ба ин нигоҳ накарда, таъин намудани комиссияҳои интиҳоботӣ аз ҷиҳати шафоффият ноқофӣ буда, нақши бештар ба мақомоти давлатӣ, бахусус дар комиссияҳои ҳавзавӣ ва участкавӣ, дода шуд. Дар натиҷа, намоёндагони муҳолифин аз набудани эътимод ба бетарафии мудирияти интиҳобот изҳори назар намуданд. Ҳаҷси аъзои КМИР аз Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон ва набудани намоёнда аз Ҳизби Сотсиал-Демократии Тоҷикистон хусусияти дарбаргирии КМИР-ро коста гардонд.

КМИР маъракаи мукаммали воқифгардонии овоздиҳандагон, бахусус усули нави овоздиҳиро тавассути васоити ахбори давлатӣ барпо намуд. Тренингу омӯзишҳо барои комиссияҳои поёнӣ имкон фароҳам оварданд, ки масоили васеи мурофиавӣ возеҳу равшан матраҳ карда шаванд. Бо вучуди ин, КМИР ваколати худро барои фаҳмонидани ҷиҳатҳои норавшани ташвиқоти интиҳоботӣ, бақайдгирии овоздиҳандагон ва номзадҳо, инчунин раванди овоздиҳӣ истифода накард. Ин боиси тадбиқи нобаробари қонуни интиҳобот гардид.

Ҷараёни ба қайд гирифтани овоздиҳандагон фарогир буда, овоздиҳандагон имкон доштанд, ки қайди худро санҷанд ва дархости ворид намудани тағйирот намоёнд. Сарфи назар аз ин, феҳристи марказонидашуда ва механизми амалие барои назорати он, ки овоздиҳандагон дар як рӯйхати овоздиҳандагон ба қайд гирифта шудаанд ва як маротиба овоз додаанд, мавҷуд набуд. Ҷой надоштани усулҳои ҷилавгирикунанда барои пешгирии овоздиҳии ҷандқарата эътимоднокии раванди интиҳоботро ба таври васеъ коста мегардонад. Дар шумораи овоздиҳандагон дар ҳар як участкаи интиҳоботӣ тафовути зиёде ҷой дошт, ки он тибқи муқаррароти ӯҳдадорҳои САҲА ва дигар меъёрҳои байналмилалӣ баробарии овозро хоҳиш медиҳад.

Номзадони ҳамаи ҳашт ҳизб ба қайд гирифта шуданд, вале танҳо ду ҳизб миқдори кофии номзадҳоро ба қайд гирифт, ки эҳтимолан метавонанд мавқеи бештарро дар парламон ба даст оранд. Баъзе аз талаботҳои пешбариварии номзадҳо муҳолифи ӯҳдадорӣ ва меъёрҳои байналмилалӣ мебошанд, аз он ҷумла, талаботҳои марбут ба маълумот, ҷои истиқомат, забондонӣ, иттиҳом ба ҷиноят ва тафтишот. Қайди номзадҳо баъзан ба таври холисона баргузор гардид, аз ҷумла тафтиши имзоҳои тарафдорон вобаста ба пешбарӣ намудани номзадон. Чун икдоми нек, гавари интиҳоботӣ дар интиҳоботи мазкур ду маротиба кам карда шуд, вале баъзе аз ҳизбҳо изҳори назар намуданд, ки он то ҳол барои номзадӣ монеа эҷод менамояд.

Барои дастгирии занҳои номзад тадбири ҷораҳои махсус мавҷуд набуд, миқдори ками занҳо дар рӯйхатҳои ҳизбҳо дар мавқеи дастбешаванда қарор дода шуданд. Талаботи вобаста ба гавари интиҳоботӣ ва доштани маълумоти олий барои номзадӣ ба занҳо таъсири номутаносиб расонданд. Намояндагии занҳо дар ҳамаи зинаҳои мудирияти интиҳобот ба қадри кофӣ ба ҷо монда нашуда буд.

Иттилоот баҳри овоздиҳандагон ва бюллетенҳои овоздиҳӣ ба забонҳои аққалиятҳои миллии пешниҳод карда шуданд. Вале талаботи нав марбут ба гузаштани номзадон аз тести забони тоҷикӣ метавонад имкони номзадонро аз ҳисоби аққалиятҳои миллии танг намояд ва аз ҷумлаи онҳо шумораи кам барои ин интиҳобот пешбарӣ гардидааст.

Ҷараёни баррасии арзу шикоятҳо норвашан ва ношаффоф буданд. Комиссияҳои интиҳобот ва судҳо якҷанд аризаҳои шикоятҳоро қабул намуданд, ки тамоми онҳо аз рӯи мазмуну мундариҷа ё расмиёт рад карда шуданд. Ҳуқмҳои қабулгардида аксаран аз асоси воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳолӣ буданд. Якҷанд мусоҳибони МНИ САҲА/ДИДҲБ аз набудани эътимод ба самаранокии низоми баррасии арзу шикоятҳо бо тахмини набудани мустақилият дар низоми судӣ, мудирияти интиҳобот ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ изҳори назар намуданд.

Мувофиқи мушоҳидаҳо, расмиёти интиҳобот дар шумораи назарраси участкаҳои интиҳоботӣ манфӣ арзёбӣ карда шуд. Расмиёти ҷиддие, ки риоя нашуданд ин овоздиҳии шахсони боваринок ва қатъкунии якҷояи якҷанд бюллетенҳо мебошад. Занон назар ба мардон дар интиҳобот камтар иштирок карданд. Нозирон аз ҳизбҳои сиёсӣ дар аксари участкаҳои интиҳоботии мушоҳидашуда ҳузур доштанд.

Аз ним зиёди мушоҳидаи МНБИ роҷеъ ба ҳисобкунии овозҳо манфӣ арзёбӣ шуд, ки ин ҳиссаи баланди назаррас аст. Аксари вақт ба тартиботи муҳим аҳамият дода нашуд, махсусан дар бекоркунии бюллетенҳои истифода нашуда, ворид кардани ин маълумот ба протокол, ва муайян накардани шумораи овоздиҳандагон иштироккарда. Ин маънои онро дорад, ки кафолати иҷроиши талаботҳои банди 7.4-и Санади Копенхагени САҲА (1990) вучуд надорад. Аксари вақт, чи хеле ки қонун муқаррар кардааст, натиҷаҳои интиҳобот ба мардум дастрас набуданд.

МУШОҲИДАҲОИ АВВАЛИН

Замина

Гузариши интиҳоботи парламонӣ дар санаи 1 март аз ҷониби Президент Эмомалӣ Раҳмон рӯзи 5 декабри соли 2014 эълон гардид¹. Аз давраи хотимаёбии ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992-1997 ин ҷорумин интиҳоботи парламонӣ ба шумор меравад. Дар паёми ҳарсолаи худ дар санаи

¹ Интиҳоботҳои маҳалӣ бо интиҳоботи парламонӣ дар як замон баргузор шуданд.

23 январ, Президент Эмомалӣ Раҳмон ба парламони кишвар, оиди гузаронидани интихоботи овоз, демократӣ ва шаффоф таъкид намуданд.

Дар интихоботи парламонии соли 2010, Ҳизби Халқӣ-Демократии Тоҷикистон (ҲХДТ) бо роҳбарии Президент Эмомалӣ Раҳмон аз 63 курсии парламони даврааш гузаранда 45 ҷойро ишғол намуд. Рақиби асосии ҲХДТ ин Ҳизби Назҳати Исломи Тоҷикистон (ҲНИТ), инчунин Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон (ҲКТ), Ҳизби Аграрии Тоҷикистон (ҲАТ) ва Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон ба шумор мераванд, ки ҳар кадом дорои дукурсигӣ мебошанд. Аъзои боқимондаи парламон аз қатори номзадҳои худпешбар буданд. Ҳизби Демократии Тоҷикистон (ХДТ), Ҳизби Сотсиал-Демократии Тоҷикистон (ҲСДТ) ва Ҳизби Сотсиалии Тоҷикистон (ХДТ) дар парламон намояндагӣ надоранд.

Ҳашт ҳизби сиёсӣ ба қайд гирифта шудааст ва ин шумора таи даҳсолаи охир бетағйир боқӣ мондааст. Соли 2013, Зайд Саидов, собиқ Вазири саноат аз тасмими хеш оид ба таъсиси ҳизби нави сиёсӣ чиҳати иштирок дар интихоботи парламонии соли 2015 эълон дошт. Баъди чанде ӯро ба мӯҳлати 26 сол бо ҷурми якҷанд ҷиноят зиндонӣ намуданд. Дар санаи 20 январи соли 2015, таҳти суди пӯшида иттиҳомӣ гуноҳҳои дигарро ба сари ҷаноби Саидов бор намуданд. Дар таърихи 13 январ, нисбати ҳимоятчиӣ ӯ ва муовини раиси ҲСДТ, Шӯҳрат Қудратов ба мӯҳлати 9 соли зиндонӣ ҳукм бароварда шуд. Рӯзи 3 феврал, Фирдавс Соҳибназаров, номзад аз ҲСДТ бо ҷурми ҷиноят ба ҳабс гирифта шуд. Дар рӯзи 11 феврал, узви ҲНИТ, Ҷамолитдин Маҳмудов, собиқ узви ҳайати ҳукумати муваққатии Тоҷикистон дар солҳои 1997 – 2000 ва намояндаи ҳизби мазкур дар Комиссияи марказии интихоботӣ ва раёйпурсӣ (КМИР) бо иттиҳомӣ нигоҳдории ғайриқонунии яроқ боздошт шуда, ба муддати ду моҳ дар ҳабси пешакӣ қарор дорад². Роҳбарияти ҲСДТ ва ҲНИТ изҳори ақида намуданд, ки чунин боздоштҳо сабабҳои сиёсӣ доранд.

Чаҳорҷӯбаи ҳуқуқӣ ва системаи интихобот

Интихоботи парламонӣ тибқи Сарқонуни соли 1994, Қонун дар бораи интихобот ва дигар қонунҳои дахлдор ба танзим дароварда мешавад³. Бо дастгирии ҳамаи ҳизбҳои бақайдгирифташуда Қонун дар бораи интихобот соли 2014 мавриди тағйиру иловаҳо қарор гирифт, агарчӣ тағйиру иловаҳо аз ҷониби баъзе ҳизбҳои пешниҳодгардида, аз ҷумла ҳузури намояндагони ҳизбҳо дар тамоми комиссияҳои интихоботӣ аз ҷониби парламон шунида нашуд. Баъзе тавсияҳои қаблан пешкашгардидаи САҲА/ДИДХБ, ба мисли паст намудани андозаи гарави интихоботӣ, ки аз ҷониби номзадон бояд пардохт гардад, тадбиру чораҳо чиҳати маҳдуд сохтани иштироки хизматчиёни давлатии ҳукумати маҳалӣ дар маърақаҳои интихоботӣ, инчунин соддагардонии усули овоздиҳӣ қисман ё пурра паёгирӣ шуданд. Новобаста аз ин, тавсияҳои дигар, аз ҷумла беасос маҳдуд сохтани номзадӣ ва озолии баён, расмиёти норавшани баррасии арзу шикоятҳо, набудани гуногунфикрӣ ва фарогирӣ аз тарафи комиссияҳои интихоботӣ, инчунин набудани муқаррароти дахлдор барои назорати интихобот аз тарафи шаҳрвандон бепайгирӣ боқӣ монданд.

Дар як қатор паҳлӯҳои муҳими чараёни интихоботӣ фаҳмиши возеҳи ҳуқуқӣ вучуд надорад, аз ҷумла дар тартиби бақайдгирии овоздиҳандагон, баргузории маърақаҳои интихоботӣ, ва рӯзи

² Мутобиқи маълумоти ҲНИТ, соли 2013 дар бораи яроқҳо ба милитсия иттилоот пешкаш карда шуда буд.

³ Интихобот инчунин аз рӯи Қонун дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ 1998, Қонун дар бораи маҷлисҳо 2014, гирдиҳамоиҳо, чорабиниҳо ва роҳпаймоиҳо, Кодекси шаҳрвандӣ-мурофиавӣ 2008, Қонун дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар васоити ахбори омма 2013, Кодекси ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурӣ 2008, Кодекси ҷиноятӣ 1998, инчунин қоидаҳои КМИР.

интиҳобот. Дар доираи салоҳияти худ, чиҳати равшанӣ андохтан ба ҷанбаҳои Қонун дар бораи интиҳобот КМИР якҷанд тартибу қоидаҳоро қабул намуд, аммо аксари он муқаррароти қонунро такрор карда тафсилоти иловагӣ пешниҳод намекунанд⁴. Қонунгузорӣ дар бештари мавридҳо интиҳобан тафсис шудааст, ки ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ, аз ҷумла озолии баён, ҳуқуқи муттаҳид шудан ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоотро низ маҳдуд месозад. Камбудиву норасоҳои мазкур, ки дар ҷаҳорҷӯбаи қонунгузорӣ муайян шудаанд, зарурати ислоҳоти минбаъдаро дар самти интиҳобот тақозо менамояд.

Аъзоёни палатаи поёнии парламон мустақиман ба мӯҳлати панҷсола тавассути системаи омехтаи мутаносибан-мажоритарӣ интиҳоб мегарданд. Аз 63 вакил, 41 нафари онҳо аз ҳавзаҳои якмандатӣ дар интиҳоботи мажоритарии дудавравӣ, боқимонда 22 нафар аз ҳавзаҳои ягонаи умумичумхуриявӣ системаи мутаносибан рӯйхати пӯшида дар ҳудуди панҷ ғоиз интиҳоб мегарданд. Агар ягон нафаре аз номзадон дар овоздиҳии якмандатӣ аксарияти овозҳоро соҳиб нагардад, даври дуюми интиҳобот дар давоми ду ҳафта байни ду номзаде, ки бештари овозҳоро соҳиб гаштанд, гузаронда мешавад. Барои бозгирӣ донишшудани интиҳобот сатҳи иштирок 50 ғоиз муқаррар гардидааст, дар акси ҳол интиҳоботи такрорӣ гузаронда мешавад.

Дар таърихи 8 декабр, бо назардошти тавсияҳои қаблан пешкашгардидаи САҲА/ДИДҲБ, КМИР ҳудудҳои 41 участкаи якмандатаи интиҳоботиро аз нав баррасӣ намуд. Сарфи назар аз ин, фарқияти калон дар шумораи овоздиҳандагон дар бар ҳавзаҳои ҷойдор, аз 64,479 дар ноҳияи Сино (КҲИ 4) то 156,756 дар ноҳияи Қабодиён (КҲИ 31). Ин принсипи ҳуқуқи баробари овоздиҳиро коста мегардонад, чунки шумораи овозҳое, ки бояд интиҳоб шаванд, аз ҳисоби миёнаи умумимиллӣ то 47 ғоиз тафовут дорад⁵. Сарчашмаи иттилооте, ки КМИР барои муайян намудани ҳавзаҳои интиҳоботӣ истифода намуд, норавшан буд ва оид ба ин тағйирот ягон машварати оммавӣ гузаронида нашуд, ки ин шаффофияти равандро коста гардонид. Ду ҳавзаҳои интиҳоботӣ бо ҳудуди ҷудо ташкил шудаанд, ки ин аз риоя нагардидани Моддаи 21.1-и Қонун дар бораи интиҳобот хабар медиҳад.⁶

Мудирияти интиҳобот

Интиҳоботи парламонӣ аз рӯи сохтори иерархӣ идора карда мешаванд, ки он аз КМИР, 41 Комиссияҳои ҳавзавии интиҳоботӣ (КҲИ) ва 3209 Комиссияҳои участкавии интиҳоботӣ (КУИ) иборат аст. Онҳо аз рӯи сохтори аз боло ба поён фаъолият менамояд ва мақомоти давлатӣ дар тамоми зинаҳои идоракунӣ нақши бузург дошта, ҳизбҳои сиёсӣ дорои нақши маҳдуд мебошанд. Дар натиҷа, намояндагони муҳолифин аз набудани эътимод дар бетарафӣи мудирияти интиҳобот изҳори андеша намуданд.

⁴ Қоидаву дастурҳои КМИР фаъолияти комиссияҳои зинаи поёнӣ, пешбарӣ ва қайди номзадон, фарогирӣ дар васоити ахбори амма, нозирони интиҳобот, аризаҳои шикоятҳо ва қоидаҳои гирифтани тест аз рӯи доништани забони давлатиро дар бар мегиранд.

⁵ Мутобиқи Сарқонун ва Қонун дар бораи интиҳобот, аъзои парламон дар асоси ҳуқуқи универсалии баробари интиҳобкунӣ интиҳоб мешаванд. Дар банди 7.3-и Санади Копенхағени САҲА 1990 оварда шудааст, ки давлатҳои иштироккунанда “барои шахрвандони синнашон аз 18 боло ҳуқуқи универсалӣ ва баробари овоздиҳиро кафолат медиҳад”. Тибқи банди 21 муқаррароти умумии №25-и Кумитаи СММ оид ба Ҳуқуқҳои Башар (КСММҲБ) 1996 то Моддаи 25-и СБҲШС, “таҳияи ҳудудҳои интиҳоботӣ ва тарзу усули ҷудо тақсим намудани овозҳо тақсимои овоздиҳандагонро набояд вайрон намуд”. Мувофиқи тавсияи қисми 2.2 iv-и Кодекси Комиссияи Венетсия 2002 оид ба таҷрибаи хуб дар масоили интиҳоботӣ, “дараҷаи дур шудан аз меъри муайян набояд аз 10 ғоиз зиёд бошад ва яқинан набояд аз 16 ғоиз зиёдро ташкил кунад, ба истиснои ҳолатҳои махсус”.

⁶ Дар вилояти Суғд қисмҳои ноҳияи Зафаробод мувофиқи ҳудуди маъмурӣ ба ҳавзаҳои интиҳоботии Ҷаббор Расулов (КҲИ 16) ва шахрҳои Қайроқум ва Истиклол дар ноҳияи Бобочон Ғафуров мувофиқи ҳудуди маъмурӣ ба ҳавзаҳои интиҳоботии Мастҷох (КҲИ 18) илова карда шуданд.

15 аъзои КМИР, ки 4 нафарашонро занҳо ташкил медиҳанд, аз ҷониби парлумон бо пешниҳоди президент ба мӯҳлати панҷ соли фаъолият интихоб гардидаанд. Ҳаёти онро пешбаршудагон аз ҳафт ҳизби сиёсӣ дар бар мегирад; ҲСДТ шикоят намудааст, ки барои пешбарӣ намудани номзад онҳо давбат нашуданд. Дар натиҷаи боздошт шудани Маҳмудов дар санаи 22 феврал дар комиссия дигар намоёндаи ҲНИТ намонд, ки ин хусусияти фарогирандагии КМИТ-ро коста гардонид.

КМИР мақоми доимиамалкунанда мебошад, вале аксарияти аъзои комиссия дигар фаъолиятҳои кориашонро, ки баъзан берун аз ҳудуди шаҳри Душанбе мебошад, ба ҷо меоранд ва, ин ба зарфияти КМИР ҷиҳати амал кардан ҳамчун сохтори муштарак таъсири манфӣ мерасонад. Ҷаласаҳои КМИР барои нозирон ва васоити ахбори омма боз буданд, гарчанде баъзе қарорҳо берун аз доираи маҷлисҳои расмӣ он бо риоя нагардидани қоидаву расмиёти ҳуди он қабул гардиданд. КМИР сомонаи интернетии худро таҳия сохт, ки як қатор иттилооти ба интихобот алоқамандро дарбар дорад, лекин на ҳамаи қарорҳои он тавассути сомонаи интернетӣ манзури омма гардиданд. Чунин омилҳо боиси коҳиш ёфтани сатҳи шаффофият гардид.

Аз тарафи ҳаёти КҲИ бартарии бештар ба ҳизби ҳукмрон, яъне ҲХДТ дода шудааст. Аъзои КҲИ аз тарафи КМИР аз рӯи пешниҳоди мақомоти иҷроияи ҳукумати маҳалӣ бо назардошти пешбарикунандагони ҳизбҳо таъин гардиданд. Пешбарикунии номзадон ва ҷараёни интихобномаӣ аз рӯи қонун танзим карда намешавад, ки ин аз набудани шаффофият дарак медиҳад. Шумораи нафарони аз тарафи ҳизбҳо ба КҲИ таъиншуда хеле тафовути калон доранд, дар ҳудуди 47 фоиз аз ҲХДТ ва ҲКТ то ба 4 фоиз аз ҲСДТ. Мансубияти сиёсии аксари аъзои КҲИ на ҳамеша ошкор карда мешуд, вале мусоҳибони бисёри САҲА/ДИДҲБ арз карданд, ки шумораи зиёди онҳо тарафдори ҲХДТ мебошанд. Мувофиқи иттилооти КМИР, аксарияти раисони КҲИ аз ҷониби ҲХДТ пешбарӣ карда шуда, ягон нафаре аз пешбарикунандагони ҲНИТ ва ҲСДТ ба ҳайси раис, муовин ё котиб таъин нагардиданд. Талаботи Қонун дар бораи интихобот оиди ташкил ва назорат аз болои ҷорабинҳои маъракаи интихоботӣ аз ҷониби КҲИ ба фаъолияти онҳо тобиши сиёсии нолозима додааст. Шумораи занҳо дар КҲИ хеле кам буда, танҳо 21 фоиз аъзоро ташкил медиҳад ва ҳамагӣ се нафар аз онҳо раис мебошанд.

КУИ аз ҷониби КҲИ бо риояи мӯҳлатҳои қонунӣ таъин шуданд. Қонун дар бораи интихобот ҳаёти КУИ-ро танзим намекунад ва мансубияти сиёсии ашхоси таъиншуда маълум нест. Дар Вилояти Суғд (КҲИ 13, 17, 20, 21 ва 23), номзадҳои ба КУИ пешбарӣшудаи ҲНИТ ба қайд гирифта нашуданд, чунки қонунгузори фарогирии ҳизбиро ба танзим намедарорад. Аз ҳашт чор ҳизб ба МНИ САҲА/ДИДҲБ хабар доданд, ки онҳо ҳузур доштани намоёндагони ҳизбҳоро дар КУИ ҷонибдорӣ намоёнд, чунки ин бамрои эътимоду боварӣ замимна фароҳам оварда, сатҳи шаффофиятро қавӣ мегардонад. Аз рӯи мушоҳидаҳо, гарчанде ки намоёндагии занҳо дар рӯзи интихобот 50 фоизи аъзоёни КУИ-ро ташкил меод, танҳо 25 фоизи он раисии комиссияҳоро ба душ доштанд.

КМИР 35 участкаи интихоботиро дар 27 кишвари дунё ҷиҳати таъмини иштироки овоздиҳандагон, ки дар хориҷи мамлакат ба қай гирифта шудаанд, таъсис додааст. Танҳо 3 участкаи интихоботӣ дар Федератсияи Русия, дар муқоиса бо 24-то дар интихоботи президентии соли 2013, ташкил дода шудааст⁷. Мувофиқи гуфтаи баъзе аз мусоҳибони МНИ САҲА/ДИДҲБ, ин шумора барои таъмини шароити самараноки овоздиҳӣ барои тоҷикистониёни муқими

⁷ Шумораи таҳминии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Федератсияи Русия аз 250,000 то ба 1 миллион нафар мерасад. 19 феврал, КМИР ба МНИ САҲА/ДИДҲБ иттилоъ дод, ки тақрибан 90,000 нафар барои овоздиҳӣ дар хориҷи кишвар қайд шудаанд, вале ин рақамро ба таври оммавӣ эълон накарданд.

Федератсияи Русия хеле ночиз аст, ки хилофи ӯҳдадориҳои дахлдори байналмиллалӣ доништа мешавад⁸.

КМИР маъракаи мукамалеро оид ба вокифгардонии овоздиҳандагон, аз ҷумла оид ба усули ҷадиди овоздиҳӣ роҳандозӣ намуд⁹. Роҳбарияти комиссияҳои поёнӣ аз ҷониби КМИР омӯзонда шуданд. Бо вучуди он, ки барои саволу ҷавоб вақти алоҳида ҷудо гардида буд, омӯзишҳои мушоҳидакардаи МНИ САҲА/ДИДҲБ, паҳлӯҳои норавшани раванди интихоботӣ, бахусус бақайдгирии овоздиҳандагонва номзадҳо, ташвиқот ва расмиёти рӯзи интихобот мавриди таҳқиқ қарор дода нашудаанд. Ин ба номутобиқӣ дар тадбиқ намудани Қонун дар бораи интихобот оварда расонад.

Бақайдгирии овоздиҳандагон

Мувофиқи Сарқонун ҳамаи шаҳрвандони аз 18-сола боло, ба истиснои онҳое, ки ҳукми суд аз озодӣ маҳруманд, сарфи назар аз вазнинии ҷиноятҳои содиркардашон ҳуқуқи овоздиҳӣ доранд. Куллан маҳрум сохтани ҳуқуқҳои овоздиҳии маҳбусон бархилофи ӯҳдадориҳои САҲА ва дигар меъёрҳои байналмиллалӣ ба ҳисоб меравад¹⁰.

Феҳристи доимии овоздиҳандагон ҷӣ дар сатҳи миллий ва ҷӣ дар сатҳи вилоятӣ вучуд надорад. Рӯйхати овоздиҳандагон барои интихоботи мазкур аз ҷониби КУИ дар асоси маълумот дар бораи ҷои истиқомат, ки аз тарафи мақомоти маҳаллӣ пешниҳод карда шудаанд, тартиб дода мешавад. Овоздиҳандагонро мувофиқи ҷои истиқомати доимӣ ё муваққатӣ ба қайд гирифтани мумкин буд. Аз рӯи мушоҳидаҳои МНИ САҲА/ДИДҲБ, тарзу усулҳои коргузори вобаста ба қайди шаҳрвандоне, ки берун аз мамлакат кор мекунанд, номутобиқ буданд¹¹. КУИ бо истифода аз таҷрибаҳои гуногун рӯйхатҳои овоздиҳандагонро месанҷиданд, аз ҷумла санҷиш бо роҳи хона ба хона гаштан. Бо вучуди ин, набудани феҳристи марказии овоздиҳандагон санҷидани

⁸ Мутобиқи Моддаи 41 Конвенсияи Байналмилалӣ оид ба Ҳимояи Ҳуқуқҳои Тамоми Муҳоҷирони Меҳнатӣ ва Аъзоёни Оилаҳои Онҳо, “Муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо соҳибҳуқуқанд, ки дар қорҳои ҷамъиятии Давлатии аслии худ иштирок намуда, овоз диҳанд ва бо риоя аз қонунҳои миллий дар интихоботи Давлати худ интихобот гарданд. Давлатҳо ... бояд ... ба тадбиқи ҳуқуқҳои зикргардида муосидат намоянд”. Мувофиқи Моддаи 2.с Конвенсияи ИДМ 2002, “Ҳар як шаҳрванд, ки дар давраи баргузории интихоботҳои миллий берун аз ҳудуди мамлақати худ зиндагӣ мекунанд ё қарор дорад, соҳиби ҳуқуқҳои интихоботии баробар ба дигар шаҳрвандони давлаташон мебошанд. Намояндагҳои дипломатӣ ва муассисаҳои консулии давлат, инчунин ашхоси расмӣ онҳо барои пиёда сохтани ҳуқуқҳои овоздиҳӣ ва овоздиҳояшон ба онҳо қўмак мерасонанд.”

⁹ Аз рӯи усули қаблии раъйдихӣ, овоздиҳандагон номҳои ҳамаи он номзадону хизбҳоеро, ки хоҳиши интихоб намудан надоштанд, хат мезаданд ва танҳо ному хизбу номзади интихокардаи худро мемуанд. Мувофиқи усули ҷадиди раъйдихӣ, овоздиҳандагон дар рости номзад ё хизби интихобкардаи худ аломати “+” мегузоранд.

¹⁰ Нигаред ба банди 7.3-и Санади Копенхагени САҲА 1990. Тибқи банди 24, маҳдудият ба ҳуқуқҳо ва овоздиҳӣ бояд “қатъиян дар доираи мақсадҳои қонун бошад”. Инчунин мутобиқи банди 14-и Тавзеҳоти умумии 1996 таҳти рақами №25-и Созишномаи Байналхалқӣ оид ба Ҳуқуқҳои Шаҳрвандӣ ва Сиёсӣ (СБҲШС), сабабҳои маҳрумсозӣ аз ҳуқуқҳои овоздиҳӣ бояд “воқеъбинона ва асоснок” ба роҳ монда шаванд.

¹¹ Баъзе КУИ овоздиҳандагонро, ки дар хориҷи кишвар қарор доштанд, (тавассути истифодаи нишонагузориҳои ҷарҳела) ба қайд гирифтанд, дигарон бошанд, сарфи назар аз дастурҳои КМИР дар вақти тренинго, ки муҳоҷирони меҳнатӣ бояд дар рӯйхатҳои интихобкунандагони мавқеи қайдашон гузошта шаванд, ин овоздиҳандагонро аз рӯйхати умумии овоздиҳандагон бароварда, дар рӯйхати алоҳида қайд намуданд.

умумимиллиро чиҳати пешгирии вориднамоии чандқарата имконият фароҳам наовард, ки ин боиси коста гардидани эътимоднокии рӯйхати овоздиҳандагон мегардад.¹²

Рӯйхатҳои овоздиҳӣ барои иттилоӣ омма аз 13 феврал пешкаш гардиданд. Бо мақсади фаро гирифтани ҳаматарафа, овоздиҳандагоне, ки аз рӯйхати участкаи худ берун монданд, метавонистанд барои ба қайд гирифтани дар рӯйхати иловагӣ муроҷиат намоянд, аз ҷумла дар рӯзи интихобот. Чор намуди ҳуҷҷатҳои чиҳати муайян намудани шахсияти овоздиҳанда қобили қабул доништа шуда, дутои он шиноснома ва шаҳодатномаи ронандагӣ мебошанд, ки дар онҳо маълумот дар бораи истиқомат қайд шудааст. Дар қиёс бо интихоботҳои қаблӣ, тибқи қоидаҳои кунунии КМИР, ашхосе, ки дархости дар рӯйхати овоздиҳӣ ба қайд гирифтани мекунад пешниҳоди далели собиткунандаи ҷои истиқоматашон ҳатмӣ набуда, аз КҲИ сабти муфассали шахсияти овоздиҳандагон дар рӯзи интихобот тақозо нагардид. Ин ҳолат механизми санҷиши сабти яққаратаро дар рӯйхати овоздиҳӣ ва танҳо як маротиба овоз доданро аз байн бурда, эътимоднокии раванди интихоботи зеро суол гузошт.

Рӯзи 8 декабр, КМИР шумораи пешакии овоздиҳандагони қайдшударо дар маҷмӯъ 4,345,415 ва инчунин дар алоҳидагӣ аз рӯи ҳавзаҳо эълон дошт. Вале КМИР шумораи умумии овоздиҳандагонро пеш аз рӯзи интихобот эълон накард, ки боиси маҳдуд гардидани дараҷаи шаффофият мегардад.

Бақайдгирии номзадҳо

Шаҳрвандони дорои ҳуқуқи овоздиҳӣ, ки синнашон аз 25 сола боло аст, дорои маълумоти олий мебошанд, бо забони давлатӣ (тоҷикӣ) ҳарф мезананд ва шаҳрвандӣ доранд, инчунин таи панҷ соли охир дар Тоҷикистон зиндагӣ кардаанд, метавонанд ҳамчун номзад пешбарӣ шаванд. Қонун дар бораи интихобот ба кормандони низомӣ, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва ходимони динӣ пешбарӣ кардани номзадиро манъ мекунад. Ҳамчунин, ба шаҳрвандоне, ки ҷинояти вазнин содир намудаанд ё доғи судии онҳо бардошта нашудааст, ҳуқуқи пешбарии номзодӣ дода намешавад. Бисёре аз ин талаботҳо бархилофи ўҳдадориҳои САҲА ва дигар меъёрҳои байналмиллалӣ мебошанд, аз ҷумла онҳое, ки вобаста ба маълумот, истиқомат, забондонӣ, бардошта шудани доғи судӣ ё таърихи ҷиноят, инчунин тафтишоти кунунии ҷиноӣ мебошанд¹³.

Номзадҳо метавонанд аз тарафи номзадҳои ҳизбӣ дар ҳавзаҳои ягонаи умумиҷумҳуриявӣ ва/ё аз тариқи ҳавзаҳои яққаратарӣ пешбарӣ шаванд. Номзадҳо бояд ҳуҷҷатҳои гуногун¹⁴ пешниҳод намуда, гавари интихоботи дар ҳаҷми 4,000 сомонӣ (EUR 650)¹⁵ пардохт намоянд. Новобаста ба он, ки дар соли 2014 гавари интихоботӣ ду маротиба кам карда шуд, баъзеи намояндагони

¹² КМИР қайд намуд, ки бинобар сабабҳои набудани захираҳои молиявӣ, он имкони пайгири намудани тавсияҳои қаблан додашудаи САҲА/ДИДХБ-ро чиҳати сохтани феҳристи марказонидашуда надошт.

¹³ Қисми 15-и Тавзеҳоти Умумии СҲБШ, №25-и Моддаи 25-и СБҲШС, “ҳар гуна маҳдудиятҳо дар ҳуқуқи ба номзодӣ пешбарӣ шудан ... бояд мувофиқи критерияҳои асоснок ва воқеъбинона ба роҳ монда шаванд. Одамоне, ки ба тарзи дигар барои пешбарӣ шудан дар интихобот ҷавобгӯи талаботанд, набояд бо истифода аз талаботҳои беасос ва таъбизомез ба мисоли маълумот, истиқомат, ... хорич гарданд”. Мутобиқи нишондоди Қисми 5.19-и Санади Копенҳагенӣ 1990, “ҳар як фард бегуноҳ ҳисобида мешавад, то он даме ки қонунан гунаҳгор собит карда мешавад”. Дар Қисми 24 омадааст, ки дилхоҳ маҳдудияти ҳуқуқ бояд “қатъиян дар доираи мақсадҳои қонун бошад”.

¹⁴ Ҳуҷҷатҳои мазкур аз инҳо иборатанд: ҳуҷҷати пешбарии номзад, маълумоти шиноснома ва тарҷумаи ҳоли номзад, маълумотнома оид ба моликият ва даромад, маълумотномаи тиббӣ ва маълумотнома оид ба надоштани доғи судӣ.

¹⁵ Арзиши 1 Евро тахминан ба 6.1 сомонӣ баробар аст.

ҳизбҳои изҳор намуданд, ки ҳаҷми маблағи гарав ханӯз ҳам монеа аст.¹⁶ Номзадҳои худпешбар метавонистанд номзодии худро танҳо ба ҳавзаи якмандатӣ пешбарӣ намоянд ва бояд ба талаботҳои, ки номзадҳои ҳизбӣ риоя мекунанд, ҷавобгӯ буда, на камтар аз 500 имзои сокинони ҳавзаи интихоботиро ҳамчун далели ба ҷонибдорӣ номзодии худ пешниҳод мекард.

Дар баъзе мавридҳо, КҲИ воситаҳои ихтиёро ҷиҳати санҷиши маълумоти пешниҳонамудаи номзадон тадбиқ намуданд. Аз рӯи хулосаи КҲИ 8 (Сомонӣ), номзоди худпешбар дониши кофӣ забони давлатӣ надорад, чунки ӯ дар навишти ҳуҷҷатҳои худ ба хатогиҳо роҳ додааст; лекин номзад аллакай аз тести забони давлатӣ гузаштааст ва аз тарафи КМИР ҳамчун номзад дар рӯйхати ҳизбии ҲСДТ ба қайд гирифта шудааст. КҲИ 21 қайди номзадеро, ки соли 1985 таҳти Қонуни Ҷиноятии давраи шуравӣ барои рафтору кирдори ночиз мавриди таҳқиқ қарор доштааст, рад намуд, чунки он шахс собити аз байн бардоштани доғи судиро пешкаш карда натавонист. Чунин қарор аз ҷониби судҳо низ ҷонибдорӣ карда шуд, ҳол он ки он таърихи ҷиноят худ ба худ бо гузашти се соли баъд аз ҳукм бекор гардидааст. Дар мавриди набудани дастурамали дақиқ аз тарафи КМИР, КҲИ аксар вақт имзоҳои барои номзадҳо пешбарӣ намуданро бо гирифтани дубораи имзоҳои имзокунадагон мавриди санҷиш қарор доданд, ки инро ҳамчун усули тарсондан дидан мумкин аст.¹⁷

КМИР рӯйхатҳои ҳамаи ҳашт ҳизби сиёсиро барои рақобати умумичумхуриявӣ ба қайд гирифт. Тафовут дар шумораи номзадҳо аз 4 нафари аз ҷониби ҲДТ то ба 28 нафар, яъне аз ҳама шумораи зиёди иҷозатшуда, аз ҷониби ҲҲДТ ва ҲНИТ пешниҳодшударо ташкил дод. Дар мачмӯъ, 123 номзад барои рақобати умумичумхуриявӣ пешбарӣ шуданд, ки аз онҳо 103 нафарашон ба қайд гирифта шуда, 10 нафар пешбариашонро бозпас гирифтанд ва 10 нафар дар сабти номзодӣ рад шуданд.¹⁸ Аз 212 нафари пешбарӣшуда барои рақобати якмандатӣ, КҲИ 185 номзадро ба қад гирифтанд, ки аз онҳо 105 нафарашон аз ҷониби ҳизбҳои сиёсӣ ва 80 нафари боқимонда номзадҳои худпешбар буданд. Аксарияти нафарони пешбарӣшуда имкони пардохти гаравро надоштанд.¹⁹

Дар натиҷаи бақайдгирӣ, танҳо ҲҲДТ ва ҲНИТ шумораи кофӣ номзадонро барои ба даст овардани аксарияти парламониҳо соҳиб гардиданд. Нисфи номзадони худпешбар то мӯҳлати 21 феврал номзодии худро боз хонданд.²⁰ Дар баъзе рақобатҳо бинобар сабаби маҳдуд будани шумораи номзадон рақобати солим вучуд надошт.²¹ Аксарияти номзадҳои пешбар аз аъзогииашон ба ҲҲДТ эълон доштанд ва ба раъйдихандагон дар баъзе ҳавзаҳо барои интихоб миёни танҳо номзадҳои мансуб ба ҲҲДТ боқӣ монда буд.

Ҳеҷ гуна тадбиру чораҳои махсуси ҳуқуқие барои дастгирӣ намудани занҳои номзад мавҷуд нест. Якҷанд номзадҳо ва фаълони ҷомеаи шахрвандӣ ба МНИ САҲА/ДИДҲБ хабар доданд,

¹⁶ Мувофиқи маълумотҳои Агентии омор, ба давраи декабри 2014 ҳисоби миёнаи моҳона 964 сомонино ташкил меод.

¹⁷ Ҷӣ тавре ки дар КҲИ №2 ,3, 8, 9, 10, 12, 14 ва 23 мушоҳида гардид.

¹⁸ Аз байни номзадҳои, ки ба қайд гирифта нашудаанд, ҳашт нафарашон маблағи гаравро супорида натавонистанд, як нафар дар хорича истиқомат мекард ва як нафари дигар боздошт шуда буд (Фирдавс Соҳибназаров, ҲСДТ, ноҳияи Ҷомӣ).

¹⁹ Як номзад бинобар сабаби дар КҲИ 8 ба қайд нагирифтани барои напардохтани гарави пулӣ ба КМИР ва Суди Олӣ ариза шикоятӣ пешниҳод намуд. Ҳарду ниҳод қарори КҲИ-ро ҷонибдорӣ намуда, илова намуданд, ки пардохти гарав ҳатмӣ аст.

²⁰ Ин маълумот аз ҷониби КМИР ба МНИ САҲА/ДИДҲБ пешниҳод гардид. Бо сипарӣ гаштани мӯҳлати бозхонии номзодӣ, 138 номзад барои рақобати якмандатӣ, аз ҷумла 48 номзоди пешбар боқӣ монданд.

²¹ Мутобиқи иттилои КҲИ, пас аз мӯҳлати бозпас хондани номзадон, дар тамоми 41 ҳавзаи интихоботӣ ҲКТ, ҲДТ ва ҲСДТ ҳар кадом 3 номзодии якмандатӣ доштанд, ҲСТ – 4, ҲИИТ – 10, ҲАТ ва ҲНИТ – ҳар кадом 15, ҲҲДТ – 37.

ки талаботҳои марбут ба гарави пулӣ ва маълумоти олий номутаносибан ба зан-номзадҳои боистеъдод ҳалал ворид намуд. Дар рақобати умумичумхуриявӣ қариби 24 фоиз ва дар рақобатҳои якмандатӣ 17 фоизи номзадҳоро занҳо ташкил медоданд. Танҳо як микдори қами занҳо дар миёни номзадҳои аз ҳама болои рӯйхатҳои интихоботии ҳизбҳо қарор дода шуданд.

Ташвиқоти интихоботӣ ва маблағгузорӣ

Ташвиқоти интихоботӣ дар муҳити назоратшавандаи дорои тартибу қоидаҳои маҳдудкунандаи имкониятҳои чорабиниҳои ташвиқотӣ, тақсими маводҳо ва дастрасӣ ба васоити иттилоотӣ баргузор гардид. Ташвиқоти интихоботӣ ба масоили суботи сиёсӣ ва тундравии динӣ, инчунин иқтисод, неқӯаҳолии иҷтимоӣ ва муҳочират равона гардида буданд. Сарфи назар аз ин, чунин фаъолияти ташвиқотии сатҳи паст, ки онро набудани шавқу рағбати омма ба интихобот, иқтидори маҳдуди раъйдихандагон ҷиҳати дар рӯзи интихобот интихоби воқиғона намудан ҳамроҳи менамуданд.

Қонун дар бораи интихобот тақозо менамояд, ки мақомоти дахлдор барои таъмини шароити баробар ба тамоми рақибон мусоидат намуда, дар гузарондани қорҳои ташвиқотӣ кӯмак намоянд. Вале ба ин нигоҳ накарда, ифодаи маҳдудкунандаи қонуну қоидаҳо тақон ва рақобатнокии маърақаро маҳдуд сохт. Роҳбари Ҳокимияти иҷроияи шаҳри Душанбе дархости ҲНИТ-ро барои истифодаи билбордҳо бар иллати он, ки Қонун дар бораи интихобот оид ба чунин навъи маърақаҳои пешазинтихоботӣ муқаррароте пешбинӣ накардааст, рад намуд.²² КМИР гузориш дод, ки ба ҲНИТ дар тақсими дискҳои садоиву аёни иҷозат дода нашуд, агарчӣ дар хусуси истифодаи паёмҳои матнӣ ҳангоми паҳш намудани хабарҳои марбут ба маърақа фикру эроде баён нагардид.²³ Чӣ тавре ки мушоҳидаҳои МНИ САҲА/ДИДҲБ нишон доданд, маҷлисҳои аз тарафи КҲИ ташкилнамудаи номзадҳо бо овоздихандагон хеле қолабӣ буда, аз баҳси ҳақиқии сиёсӣ ҳолӣ буданд. Қонуни 2004 “Дар бораи маҷлиси, гирдиҳамоиҳо, чорабиниҳо ва роҳпаймоиҳо” чунин тақозо менамояд, ки иҷозати чамъомадҳои берунӣ бояд 15 рӯз пеш дархост қарда шавад, ки ин хеле муддати беасос тӯлонӣ доништа мешавад.²⁴ Дар ҳамҷоягӣ, ин омилҳои зикргардида имкониятҳои маърақагузарониро қам намуданд, ба истиснои ҲҲДТ ҳеч рақиб маҷлису чамъомадҳои беруниро ташкил накард.

Маърақаи ташвиқотии ҲҲДТ аз ҳама дида аёнтар намудор буд, вале фарқи байни давлат ва ҳизб дар бештари ҳолатҳои номаълум буд, ки ин аз доираи ӯҳдадорҳои САҲА берун мебошад.²⁵ Лавҳаҳо ва билбордҳои зиёди Президент, Раиси ҲҲДТ, дар давраи ташвиқотӣ намудор буданд. 23 январ, дар паёми солони худ Президент Эмомалӣ Раҳмон эълон дошт, ки маошу нафақаи баҳши давлатиро баланд мебардорад, мақомоти маҳалӣ ва ниҳодҳои идорақунандаи интихобот бошанд роҷеъ ба паёми Президент мулоқотҳо баргузор намуданд.²⁶ Аз рӯи мушоҳидаҳои МНИ

²² Моддаи 39-и Қонун муқаррар мекунад, ки ташвиқотро метавон тариқи васоити ахбори омма, конфронс, вохӯрӣ бо шаҳрвандон, муҳоҷиса ва муҳоқимаҳо, маводҳои тарғиботии ҷопӣ ва дар шакли дигаре, ки қонун муқаррар намудааст, ба амал баровард.

²³ Дар таърихи 12 феврал, Раиси КМИР назди омма баён дошт, ки ӯ фикр дошт тақсими дискҳои садоиву аёниро қонун манъ намудааст. Дар натиҷа, чӣ тавре ки хабар доданд, ҲНИТ аз тақсими ин дискҳо худдорӣ намуданд.

²⁴ Тибқи Қисми 9.2-и Санади Копенхаген 1990, “ҳар як фард ҳуқуқи шомил будан ба чамъиятҳо ва гирдиҳамоиҳоро дорост ... ҳар гуна маҳдудиятҳо бояд тавассути қонун пешбинӣ гардад ва бояд ҷавобгӯи меъёрҳои байналмилалӣ бошанд”. Инчунин нигаред ба Моддаи 21-и СБҲШС, ки ҳуқуқ ба чамъиятҳоро бе вучуд маҳдудиятҳои беасос қаролат медиҳад.

²⁵ Қисми 5.4-и Санади Копенхаген 1990 “ҷудоқунии равшану возеҳро байни Давлат ва ҳизбҳои сиёсӣ” пешбинӣ менамояд.

²⁶ МНИ САҲА/ДИДҲБ чунин мулоқотҳои аз тарафи КҲИ 40 (ВМКБ)

САҲА/ДИДХБ, ҳолатҳои зиёде дар саросари минтақаҳо ҷой доштанд, ки маводҳои расмӣ оид ба воқифгардонии овоздиҳандагон дар участкаҳои интихоботӣ бо плакатҳои ташвиқотии ҲХДТ якҷоя овехта шуда буданд. Илова бар он, ҷӣ тавре ки ҲХДТ ба МНИ САҲА/ДИДХБ хабар дод, масъалаҳои, ки овоздиҳандагон ҳангоми хона ба хона гаштани онҳо бардоштанд, дарҳол ба мақомоти дахлдор раво карда шуданд.

ҲНИТ ва ҲСДТ ба МНИ САҲА/ДИДХБ аз ҷой доштани фишори сиёсӣ, даҳолат ва монеасозӣ хабар доданд, ки онҳо дар давраи ташвиқотӣ боз ҳам шадидтар гардиданд.²⁷ Ба МНИ САҲА/ДИДХБ инчунин изҳороти дигаре низ ворид гардиданд, ки аз ҷой доштани фишори сиёсӣ ба қормандони бахши давлатӣ хабар медиҳанд.²⁸ Чунин фишоровариҳо масъалаи имконияти овоз додани овоздиҳандагон мутобиқи Банди 7.7-и Санади Копенхаген 1990, яъне ба таври “озод будан аз тарсу ҳароси қасосгирӣ”-ро зери суол гузошт.

Маблағгузори қорҳои ташвиқотӣ тибқи дастури қоидаҳои КМИР ба танзим дароварда мешавад. Ҳар як номзад ва ҳизби сиёсӣ барои пешбурди маъракаи пешазинтихоботии худ дар ҳаҷми 3,000 сомонӣ ва 30,000 сомонӣ маблағ гирифтанд. Дар ташвиқоти пешазинтихоботӣ истифодаи маблағҳои худӣ низ иҷозат дода шуд²⁹ ва ҳаҷми он 1,2 миллион сомонӣ барои ҳизбҳо ва 60,000 сомонӣ барои номзадҳо муқаррар карда шуд. Аз рақибон тақозо гардид, ки мебоист ҳисоботи худро дар бораи даромаду маблағҳои дар маъракаи ташвиқотӣ масрафшаванда дар тӯли 10 рӯзи баъд аз интихобот пешкаш намоянд. Сарфи назар аз ин, муқаррароте доир ба нашр намудан ва мавриди санҷиш қарор додани ҳисобот вучуд надорад, ки ин шаффофият ва ҳисоботдиҳии маблағгузори маъракаи пешазинтихоботиро маҳдуд месозад.

Воситаҳои ахбори омма (ВАО)

Телевизион яке аз манбаъҳои асосии иттилоот ба шумор меравад. Телевизион ва радиои давлатӣ ягонаи воситаҳои умумҷумҳуриявӣ паҳшкунандаи ахбор буда, миёни дигар васоити иттилоотӣ мавқеи бартарро ишғол менамоянд. Радиову телевизиони хусусӣ танҳо дар сатҳи минтақавӣ фаъолият намуда, тибқи мусоҳибон аз васоити хабарӣ, дар маҷмӯъ масоили сиёсиро паҳш наменамоянд. Мавқеи баҳсҳои сиёсӣ дар матбуоти нашри хусусӣ ҷой дода шудааст, аммо шумораи гардиши онҳо маҳдуд мебошад, бахусус берун аз ҳудуди шаҳрҷойҳо. Дастрасӣ ба баъзе сарчашмаҳои иттилоотӣ интернетӣ маҳаллӣ ва байналмилалӣ, ҳамчунин ба шабакаҳои

²⁷ Ба МНИ САҲА/ДИДХБ изҳоротҳои зиёде ворид гардиданд, ки онҳо аз ҷой доштани фишори сиёсӣ ва монеаҳо ба қорҳои ташвиқотии ҲНИТ, аз ҷумла дар Ашт, Душанбе, Файзобод, Мастҷох, Қурғонтеппа, Панҷакент ва Рашт ва инчунин ба ҲСДТ дар Ҳисор, Қонибодом ва Қурғонтеппа дарак медиҳанд. Дар санаи 28 январ, ҷонибдорони ҲНИТ аз ноҳияи Ашт аризаи даъвогии худро ба Президент ва Прокуратураи Генералӣ пешкаш намуда, хоҳиш намуданд то ба фишор овардан ва танграви намудан ба аъзоёни ҳизби онҳо хотима дода шавад.

²⁸ Мувофиқи ахбороти ба даст овардаи МНИ САҲА/ДИДХБ, аз хизматчиёни давлатӣ ҷихати иштирок дар маҷлисҳои ташкилнамуаи КҲИ дар шаҳри Қурғонтеппа дар таърихи 7 феврал ва ба гирдиҳамоии ҲХДТ дар шаҳри Душанбе дар таърихи 22 феврал даъват ба амал оварда шуд; хизматчиёни давлатӣ дар ноҳияи Ҳисор аз дигарон хоҳиш намуданд, то ба ҷонибдории ҲХДТ овоз диҳанд; устодони мактаб дар ноҳияи Мастҷох нагузоштанд, ки мулоқоти ҲНИТ дар мактаб баргузор гардад. ҲСДТ ба президент шикоят бурданд, ки дар санаи 27 феврал Маркази Исломи аз ҷониби давлат маблағгузоришаванда бо тарғиботҳои худ ҲНИТ-ро мавриди эрод қарор дода, ҲХДТ-ро тарғибу ташвиқ бурданд, ки ин хусусияти дунявӣ будани давлатро қоста гардонид.

²⁹ Номзадон метавонистанд дар маъракаи пешазинтихоботии худ аз малағҳои худӣ ва хайрияҳои шахсонӣ инфиродӣ ва ҳуқуқӣ, ба истиснои сарчашмаҳои хоричӣ ва давлатӣ, истифода намоянд. Хайрияҳо ба номзадҳо ва ҳизбҳо дар ҳудуди мувофиқан 4,000 сомонӣ ва 20,000 сомонӣ муайян карда шудааст.

интернетии иҷтимоӣ тез-тез қатъ гардида, боиси коҳиш ёфтани дастрасии омма ба сарчашмаҳои алтернативии ахбори сиёсӣ гардид.³⁰

Сарқонун озодии баён ва иттилоотро пешбинӣ намуда, худсензураро манъ менамояд. Сарфи назар аз ин, барои таҳқир ва бӯхтони президент ва инчунин дигар ашхоси сабаби ҷавобгарии ҷиноӣ пешбинӣ гардидааст. Қонун дар бораи интихоботи парлумонӣ инчунин ҳуқуқи нашр намудани ахбореро, ки “қадрӣ қиммат, номус ва обрӯю эътибори қорӣ номзадро паст мезанад”, намедихад. Чуноне рӯзноманигорон ба МНИ САҲА/ДИДХБ иттилоъ доданд, аз тарси ҷазои ҳуқуқӣ ва дигар шаклҳои ҳаррос миёни рӯзноманигорон боиси худсензорӣ гардида, садди роҳи озодона нашр намудани ахборот мегардад.³¹ Ин боз ҳам ҳолати дастрасии омма ба иттилооти аз ҷиҳати сиёсӣ мухталифро душваортар мегардонад.

Мутобиқи Қонун дар бораи интихоботи парлумонӣ, телевизион ва радиои давлатӣ ба ҳар як номзади ҳавзаи яқмандатӣ 20 дақиқа ва барои ҳизби сиёсӣ 40 дақиқа вақти эфири ройгон таъмин менамояд, ки ин каме аз интихоботҳои пешина зиёдтар мебошад. Вале аксари ҳизбҳо вақти эфирии ҷудошудаи худро ҳамчун намуда, дар як пахш се ҳафта қабл аз рӯзи интихобот истифода мекунанд. ҲНИТ вақти эфирии худро ба таври ҷудогона ба роҳ монда, дар давраи наздик ба рӯзи интихобот баромадҳои яқдақиқагӣ намуданд, ки ин усул аз ҷониби КМИР иҷозат дода шуда буд. Даре нагузашта, ба Кумитаи давлатии радио ва телевизион пахши барномаҳои ҲНИТ тариқи васоити хабарии давлатӣ манъ карда шуд, бар иллати он ки онҳо на аз ҷониби ниҳоди давлатӣ матраҳ нашудаанд ва мундариҷаи онҳо қобили қабул нестанд. Дар натиҷаи ин, ба роҳбари ҲНИТ зарур гардид, ки вақти боқимондаи худро тавассути як барномаи давомоташ 20 дақиқа дар санаи 24 феврал сарф намуд.

Мувофиқи натиҷаҳои мониторинги МНИ САҲА/ДИДХБ оид ба васоити хабарӣ, ҳамагӣ 47 номзадҳои яқмандатӣ, ки асосан аз тарафи ҲХДТ пешбарӣ шудаанд, тавонистанд вақти эфирии ройгони худро истифода намоянд, чунки ҷӣ тавре ки хабар дода шуд, номзадҳо аз будани чунин имконият воқиф набуданд. Дар муқоиса бо интихоботҳои қаблӣ парлумонӣ, васоити давлатии хабарии маҳалӣ вақти эфирии ройгонро таъмин карда натавонистанд. Микёси фарогирии пахши хабарӣ дар давраи ташвиқотӣ ба таври нотавазун ба роҳ монда шуд.³² Камтар аз 10 фоизи таҳияи барномаҳои масъалаҳои ҷорӣ ба мавзӯҳои сиёсӣ бахшида шуда, дар навбати худ қариб тамоми онҳо қору фаъолиятҳои президент ва ё аз он камтар фаъолияти ҳукуматро барзиёд таҷассум намуданд. Телевизиони давлатӣ дар маҷмӯъ, мувофиқан 49, 18 ва 31 фоизи барномаҳои ахбори умумиро барои Президент Эмомалӣ Раҳмон, Ҳукумат ва КМИР ҷудо намуд. Барои тамоми ҳизбҳо дар телевизиони давлатӣ камтар аз ду фоизи ҷазои хабарӣ ҷудо карда шуд.³³ Ин гуна дастрасии маҳдуд ба васоити хабарӣ бархилофи Банди 7.8-и Санади

³⁰ Намояндаи САҲА оид ба озодии васоити хабарӣ аз ҳолатҳои такроран қатъ гардидани сарчашмаҳои интернетии хабарӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ ва дигар сарчашмаҳои интернетии ҷумҳурӣ изхори нигаронӣ намуданд. Барои мисол, нигаред ба <http://www.osce.org/fom/125218>; www.osce.org/fom/121537; www.osce.org/fom/119670.

³¹ 16 феврал, се ассотсиатсияҳои рӯзноманигорон бо интишори изхороти муштарақашон аз ташвиши зиёд гардидани фишор ба сари рӯзноманигорони мустақил изхори андеша намуданд, нигаред ба: <http://nasmit.tj.sovmestnoe-zayavlenie-zhurnalistskih-organizatsiy-respubliki-tadzhikistan>

³² Дар санаи 22 январ, МНИ САҲА/ДИДХБ мониторинги сифат ва ҳаҷми васоити хабариро аз болои 3 шабакаи телевизионӣ (*ТВ Ҷаҳоннамо*, *ТВ Сафина* ва *ТВ Шабакаи 1*), 4 стансияи радио (*Радиои Азия плюс*, *Радиои Имрӯз*, *Радиои Ховар* ва *Радиои Тоҷикистон*), 12 рӯзномаҳо: (*Азия плюс*, *Чархи гардун*, *Фараҷ*, *Имрӯз нюз*, *Ҷумҳурият*, *Миллат*, *Народная газета*, *Нигоҳ*, *Озодагон*, *Садои мардум*, *Тоҷикистон* ва ‘СССР’) шуруъ намуд.

³³ Ба ҲНИТ як фоизи пахши хабарӣ дар шакли гузориш дар робита ба боздошти аъзои он дар ҳайати КМИР ҷудо карда шуд.

Копенхагени САҲА 1990 маҳсуб меёбад.³⁴ Берун аз доираи вақти эфирии ройгон, васоити хабарӣ нақшаҳои амалӣ ва фаъолиятҳои хизбхоро фаро нагирифта, ҳеҷ воситаи иттилоотие бахшҳои байни рақибонро ташкил накард.³⁵ Дар якҷоягӣ ҳамаи инҳо имконияти овоздиҳандагонро ҷиҳати воқифона овоз додан хеле маҳдуд сохтанд.

Матбуоти хусусӣ наشري нисбатан васеи рақибонро ба роҳ монда, гузоришҳои таҳлилий ва танқидӣ пешкаш намуд.³⁶ Мониторинги матбуоти наشري нишон дод, ки маводҳои ташвиқотӣ ва тарғиботии ҲАТ, ҲХДТ ВА ҲСДТ дар онҳо дарҷ гардидаанд, лекин байни эълонҳои пардохшуда ва ахбори муқаррарӣ фарқе эҳсос нагардида, боиси гумроҳшавии овоздиҳандагон нисбат ба хусусияти гузоришҳо мегардад.

Иштироки аққалиятҳои миллӣ

Мувофиқи маълумоти барӯйхатгирии аҳоли аз соли 2010, тоҷикон 84.3 фоизи аҳолиро ташкил медиҳанд. Дигар аққалиятҳо ин ўзбекон (13.8 фоиз), қирғизон (0.8 фоиз) ва русҳо (0.5 фоиз)-и аҳолиро ташкил медиҳанд. Гарчанде ки ҳеҷ гуна таъбири ошкоро нисбати аққалиятҳои миллӣ ё монеаҳои расмӣ ҷиҳати иштироки васеи онҳо дар раванди интихоботӣ вучуд надорад, баъзе аз мусоҳибон ба МНИ САҲА/ДИДҲБ изҳор намуданд, ки тести соли 2014 ҷорӣ намуд оид ба забони давлатӣ дар бақайдгирии номзадҳое, ки маълумоташонро ба забони тоҷикӣ нагирифтаанд, метавонад сари роҳ гардад. Чун икдоми неқ, маълумот барои баланд бардоштани сатҳи воқифнокии овоздиҳандагон ба забони ўзбекӣ ва русӣ таҳия ва пешкаш гардида, варақаҳои овоздиҳӣ бо забонҳои аққалиятҳои миллӣ дар ҷойҳое, ки аҳолии аққалиятҳои миллӣ сукунат доранд, нашр гардиданд.

Шумораи ками номзадҳо аз ҳисоби аққалиятҳои миллӣ аъзои хизбҳои гуногун буданд ва ягон хизбе дар барномаҳои худ аз сиёсати нисбат ба аққалиятҳои миллӣ ба таври хоса матраҳ накардаанд. Ҳеҷ гуна ҳодисаи поймолкунии ҳуқуқ дар заминаи аққалиятҳои миллӣ дар рафти интихобот мушоҳида ва қайд нашудааст.

Арзу шикоятҳо

Судҳо ва комиссияҳои интихоботӣ салоҳияти баррасии шикоятҳоро оид ба қарорҳо, амалсоз ва беамалгардони фаъолияти комиссияҳои интихоботӣ, аз ҷумла натиҷаҳои интихобот доро мебошанд; дар мавриди муҳолифати қарорҳо ин метавонад ба номутобикии қарорҳо оварда расонад.³⁷ Аризаҳои шикоятҳо бояд дар муддати 10 рӯзи пас аз ҳукм пешниҳод гардад ва мӯҳлати баровардани қарори суд аз 3 рӯз иборат аст. Агар аризаи даъвогӣ шаш рӯз пеш аз рӯзи интихобот қабул карда шавад, он бояд фавран мавриди баррасӣ қарор гирад. Суди Олӣ барои ҳамаи даъвоҳо зинаи ниҳой ба шумор меравад. Чун тасмими неқ, КМИР дастурамалеро доир ба проседураҳои арзу шикоятҳо қабул намуд, ки иҷозат ба шунидани оммавӣ ва гирифтани қарорҳои дар шакли хаттӣ медиҳад. КМИР ва КҲИ якҷанд аризаи расмӣ қабул намуданд, ки аксари онҳо аз тарафи ҲНИТ ирсол гариданд буданд. Дар онҳо бештар масъалаҳои вобаста ба

³⁴ Дар Банди 7.8-и Санади Копенхаген 1990 оварда шудааст, ки Давлатҳои иштироккунанда “бояд пеши роҳи ҳар гуна монеаҳои ҳуқуқӣ ва маъмуриро ҷиҳати таъмини дастрасии озоду бемонеа ва бе вучуди таъбир нисбати гурӯҳҳо ва ашхоси сиёсӣ, ки хоҳиши дар раванди интихобот иштирок кардан доранд, гиранд.”

³⁵ Дар рӯзи охири ташвиқоти пешазинтихоботӣ, ҳамаи се васоити хабарии давлатӣ ҷамъомади муллоҳоро дар Рашт, ки барои овоздиҳӣ ба ҲХДТ даъват менамуданд, пахш намуданд.

³⁶ ҲҚТ, ҲНИТ, ҲДТ ВА ҲСДТ қисми зиёди фазои васоити хабарии мониторингшударо ишғол намуда, асосан хусусияти бетарафона дошта, баъзан хабарҳои манфиро нисбат ба ҲНИТ пахш намуданд.

³⁷ Проседураҳои баррасии арзу шикоятҳо дар Қонун дар бораи интихоботи парлумонӣ, Кодекси шаҳрвандӣ-муурофиявӣ 2008 ва Кодекси маъмури 2008 дарҷ гардидаанд.

ҳайати аъзоёни КУИ, бақайдгирии номзадон ва таҳдидкунии номзадҳои ҲНИТ дар ҳардид буданд. Ин аризаҳо аслан аз рӯи моҳият рад шуданд ё дар тартиби процессуалӣ бекор карда шуданд. Баъзеи он аризаҳо дар ҷаласаҳои КМИР кушода мавриди баҳс қарор гирифтанд, вале бисёри онҳо аз тарафи яке аз аъзоёни комиссия берун аз ҷаласаҳо таҳқиқ гардиданд. Қарору ҳукмиро тавассути мукотиботи хаттӣ сураат гирифта, аксари вақт аз асоси ҳуқуқӣ ва воқеаи ҳоли буданд. Чунин ҳолат қабули муштарак ва сатҳи шаффофиятро коҳиш дода, ҳуқуқи аз рӯи қонун шикоят бурданро кошта мегардонад.³⁸

Аксари ҳолатҳои судҳои вилоятӣ нисбат ба қарорҳои КҲИ дар бораи бақайдгирии номзадҳо ва рад намудани шахсон аз тарафи хизматчиҳои ба аъзогии КУИ пешбарӣшаванда буданд. Аз рӯи маводҳои ба даст овардаи МНИ САҲА/ДИДҲБ, судҳо ҳамаи қарорҳои КҲИ-ро бетағйир монда, дар бештари ҳолатҳо аз таҳқиқи ҷузъӣ нагузаронданд. Суди Олӣ аризаеро дар хусуси ба қайд нагирифтани номзад қабул намуда, қарори қабулнамудаи КМИР-ро дастгирӣ намуд. Тамоми шуниданиҳои масъалаҳои вобаста ба интихобот дар суд барои ҳамагон кушоду ошкоро сураат гирифтанд, вале интишори ҳукми судҳо тақозо намегардад. Чунин ҳолат шаффофияти ҷараёни судиву ҳуқуқиро кошта мегардонад.

Мушоҳибаҳои зиёд ба МНИ САҲА/ДИДҲБ аз надоштани эътимод ба самаранокии низомии ҳуқуқӣ изҳори назар намуданд, аз ҷумла ҷабҳаҳои ба интихобот алоқаманд, ки сабаби асосии он дар набудани ҳисси мустақилияти низомии судиву ҳуқуқӣ, мудирияти интихобот ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мебошад.³⁹

Нозирони миллӣ ва байналмилалӣ

Номзадҳо ва хизматчиҳои метавонанд нозирони худро ба участкаи интихоботӣ ирсол кунанд. Аммо Қонун дар бораи интихоботи парламонӣ нозирони миллиро пешбинӣ накардааст, ки ин боиси коҳиш ёфтани шаффофият ва боварии мардум ба ҷараёни интихобот гардида, дар навбати худ, ин хилофи ўҳдадорӣҳои САҲА ба ҳисоб меравад.⁴⁰ Қонун нозирони байналмилалӣ интихоботро пешбинӣ накардааст. Ба нозирон нусхаи протоколи натиҷаҳо дода намешавад, ки тафтиши натиҷа ва дар ҳолати лозима ислохотро пешбинӣ намекунад.

Рӯзи интихобот

Интихоботи парламонӣ бо интихоботи маҳаллӣ дар як замон баргузор гардида, аз тарафи КУИ-и гуногун дар як мавқеъ идора карда шуданд. Расмиётҳои овоздиҳӣ барои интихоботи гуногун – ки онҳо дар қонунҳои гуногун пешбинӣ шудаанд – ба якдигар мутобиқат накарданд.⁴¹ Қоидаҳои, ки ба интихоботи парламонӣ вобастаанд, номуайян мебошанд, бахусус масъалаҳо марбут ба ҳисоби овозҳо аз тарафи КУИ ва натиҷабарорӣ аз тарафи КҲИ.

Нозирон аз хизматчиҳои сиёсӣ дар аксари участкаҳои интихоботии мушоҳидашуда ҳузур доштанд, ки бештари онҳо аз ҲХДТ ва ҲНИТ буданд. Ин заминае барои таъмини шаффофият фароҳам

³⁸ Дар Моддаи 18-и Санади САҲА дар Москва 1991 омадааст, ки “Давлатҳои иштироккунанда баррасии қонунии қоидаву ва қарорҳо (-и маъмуриро) бояд таъмин намоянд”.

³⁹ Дар Мушоҳидаҳои хотимагии Моддаи 18-и Кумитаи СММ оид ба Ҳуқуқи Башар дар бораи Тоҷикистон омадааст, ки мақомоти дахлдор бояд саъю кӯшишу худро дар ислоҳоти низомии судиву ҳуқуқт зиёда намоянд ва ҷиҳати кафолати салоҳиятнокии, мустақилият ва мӯҳлати ваколати судҳо чораҳои зарурӣ биандешад.

⁴⁰ Ба нозирон ҳуқуқи гирифтани нусхаҳои протоколҳо оид ба натиҷаҳо дода нашудааст, ки он имконияти санҷиши натиҷаҳо ва дар ҳолати зарурӣ, пайдо намудани чораҳои ислоҳиро аз байн мебарад.

⁴¹ КМИР танҳо ба он КҲИ-ҳо қоидаву дастур дод, ки интихоботи парламониро идора мекунанд. Тақсироти вазиҳо миёни шаклҳои гуногуни комиссияҳо ва тартиби раванди асосӣ пешбинӣ карда намешаванд.

овард, вале дар 7 фоизи участкаҳои интиҳоботии мушоҳидашуда онҳо дар бораи рафти маъракаи таасуроти кофӣ на доштанд. Ашхоси бесалоҳият дар 18 фоиз участкаҳои интиҳоботӣ ҳузур доштанд. Ба нозирони МНБИ иҷозати назорат намудани рафти интиҳоботро дар муассисаҳои ҳарбӣ дода нашуд. Дар участкаҳои интиҳоботӣ, нозирон дар 16 ҳолат аз ҷой доштани маҳдудиятҳо дар иҷрои ғайриқонунии худ хабар доданд ва яқинан нафари онҳо ба монеаҳо дучор шуданд.

Кушодани участкаҳои интиҳоботӣ дар 13 фоизи мушоҳидаҳо манфӣ арзёбӣ мегардад. Қариби 14 фоизи КУИ на ҳамаи маводҳои зарурии интиҳоботиро доштанд. Сарфи назар аз талаботи Қонун дар бораи интиҳобот, аксарияти КУИ шумораи варақаҳои қабулнамударо эълон накарданд. Тахминан 17 фоизи КУИ-и мушоҳидашуда оиди тамоми варақаҳои қабулнамудаашон ҳисобот дода натавонистанд.

МНБИ 21 фоизи мушоҳидаи худро роҷеъ ба расмиёти интиҳобот манфӣ арзёбӣ кард, ки ин адади назаррас аст. Ҳозиршавии овоздиҳандагон, ки дар давоми рӯз хабар дода шуд, нисбат ба шумораи овоздиҳандагони мушоҳидашуда зиёд мебошад.

Дар 4 фоизи участкаҳои интиҳобот кӯшиши таъсир расонидан ба овоздиҳандагон, дар 6 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ бетартибот ва дар 9 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ риоя накардани маҳфияти овоздиҳӣ мушоҳида карда шуд. Дар 27 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ овоздиҳии гурӯҳӣ мушоҳида карда шуд. Дар умум, овоздиҳии занҳо назар ба мардҳо кам мушоҳида шуд ва намоёндагии занҳо дар КУИ низ кам буд. Аз тарафи МНБИ ҳодисаҳои зӯрварӣ гузориш дода нашуд.

Вайронкунии қонунҳои тартиби рафти интиҳобот зуд-зуд ба қайд гирифта шуд, хусусан беаҳамиятӣ ба посбон, ки ба таъмини овоздиҳии танҳо шахсони ҳуқуқдошта ӯҳдадор аст. Дар 24 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ овоздиҳии бе ҳуҷжат, дар 24 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ овоздиҳӣ аз номи дигар шахс (овоздиҳии шахси боварӣ), дар 6 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ овоздиҳии яқинанд, ва дар 45 фоиз имзоҳои айнан яқинанд тақрор мешуда мушоҳида карда шуд. Нозирон гузориш доданд, ки дар 7 фоизи участкаҳои интиҳоботӣ қатқунии яқинанд бюллетенҳо, дар 6 фоизи участкаҳо вучуд доштани ёварони ғайриқонунӣ ва дар 6 фоизи участкаҳо мӯҳри нодурусти қутии овоздиҳиро мушоҳида карданд.

Аз ним зиёди мушоҳидаи ҳисобкунии овозҳо манфӣ арзёбӣ шуд, ки ин ҳиссаи баланди назаррас аст. Дар 14 ҳолат пеши роҳи нозирон дар мушоҳидаи раванд гирифта шуд ва дар 17 ҳолат шахсони бегона зар ҳисоби овозҳо иштирок карданд. Аксари вақт ба тартиботи муҳим аҳамият дода нашуд, махсусан дар бекоркунии бюллетенҳои истифода нашуда, ворид кардани ин маълумот ба протокол, ва муайян накардани шумораи овоздиҳандагони иштироккарда. Баъд аз кушодани қутии овоздиҳӣ, аксари нозирон гузориш доданд, ки қатқунии яқинанд бюллетенҳо ҷой дошт. Дар ҳолатҳои, бюллетенҳои беэтибор мунтазам ё доништа муайян карда нашуданд. Адаҳо, ки ба натиҷаи протокол ворид шуданд, аксари вақт мувофиқ карда нашуданд. Ба баъзеи протоколҳо имзо ва мӯҳр пеш аз ворид кардани натиҷаҳо гузошта шуда буд. Дар маҷмӯъ, ин маълумот онро дорад, ки қатқунии иҷроии талаботҳои банди 7.4 и Санади Копенхағени САҲА (1990) вучуд надорад.

Аксари вақт, чи хеле ки қонун муқаррар кардааст, натиҷаҳои интиҳобот ба мардум дастрас набуданд. Мувофиқи гузориши нозирон, баъзеи КУИҳо пас аз ҳисоби бюллетенҳо натиҷаҳои интиҳоботро на ба КҲИ, балки ба макони бегона супориданд. Қатқунии натиҷаҳо дар КҲИ-ҳо ба танзим дароварда нашуданд ва пеши роҳи мушоҳидаи баъзеи нозирон гирифта шуд.

*Танҳо нусхаи англисии изҳороти мазкур санади расмӣ ба ҳисоб меравад.
Тарҷумаи ғайрирасмӣ он ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ дастрас мебошанд.*

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МИССИЯ ВА СИПОСГУЗОРӢ

Душанбе, 2 март 2015 – Нозирони байналмилалӣ кори худро дар Душанбе 20 январ шурӯъ намуданд. Он дорои 14 коршинос дар пойтахти кишвар ва 16 нозирони дарозмуддатро дар саросари Тоҷикистон сафарбар намудааст.

Дар рӯзи интихобот, 228 нафар нозир аз 40 кишвари дунё, аз ҷумла 163 нозири дарозмӯҳлат аз ҷониби САҲА/ДИДҲБ ва ҳайати 58 нафар аз АП САҲА ва 9 нафар аз ПА сафарбар гардиданд. Кушодавии куттиҳои овоздиҳӣ дар 73 участкаи интихоботӣ ва овоздиҳӣ дар 812 участкаи интихоботии мамлакат мавриди мушоҳида қарор гирифтанд. Ҳисоби овозҳо бошад, дар 53 участкаи интихоботи мушоҳида карда шуд. Раванди ҷамъбасти натиҷаҳо дар 26 КҲИ мушоҳида карда шуд.

Нозирон сипоси хешро ба мақомоти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои даъваташон ҷиҳати назорати интихобот, Коммиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ барои ҳамкорӣ ва додани хуччатҳои аккредитатсионӣ, Вазорати корҳои хориҷӣ ва дигар ниҳодҳои дахлдор барои кӯмак ва ҳамкориишон баён менамоянд. Ғайр аз он, нозирон ба сафорату созмонҳои байналмилалӣ муқими Тоҷикистон барои ҳамкорӣ ва дастгириашон изҳори миннатдорӣ менамоянд.

Барои иттилооти бештар, ба шахсони зерин муроҷиат намоед:

- Миклош Ҳарасти, Роҳбари МНИ САҲА/ДИДҲБ (+992 98 736 0098);
- Томас Раймер, Нотиқи САҲА/ДИДҲБ (+48 609 522 266);
- Алексей Громов, Мушовири оид ба масъалаҳои интихобот, Варшава (+48 22 520 0600);
- Андреас Бейкр, Директори АП САҲА оид ба масъалаҳои интихоботӣ (+48 60108126);
- Тим Боуден, ПА (+32 496599470)/

Суроғаи МНИ САҲА/ДИДҲБ:

Меҳмонхонаи Ҳайатт Реченси, Хиёбони Исмоили Сомонӣ 26/1, шаҳри Душанбе, 734026, Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тел: (+992) 48 702 1467; Факс: (+992) 48 702 1462; почтаи электронӣ: office@odhr.tj